

שעור מורה מורינו הרב יהודה גנס שליט"א שבת אמור ע"ד:

בגדרי היתר מלאכת אוכל נפש ביום טוב

א] בפרשת השבוע נצטוינו על שמירת המועדים, והוזכר בתורה בכל הימים הטובים "כל מלאכת עבודה לא תעשו", ולא הוזכר במפורש היתר המלאכה לצורך אוכל נפש, ורק בפרשת בא¹ לגבי חג המצות נאמר במפורש "אך אשר יעשה לכל נפש הוא לבדו...". וביאר בזה הרמב"ן² שהלשון "מלאכת עבודה" משמעותו מלאכת טירחה ולא מלאכת הנאה, ולכן מלאכת אוכל נפש ממילא מותרת, ורק בפרשת בא שנאמר שם "כל מלאכה לא יעשה בהם" הוצרכה התורה לפרש שאוכל נפש מותר בהם.

ב] וכעין דברי הרמב"ן כתב גם במגיד משנה³, אלא דבמגיד משנה ביאר שמלאכת עבודה ביאורה דברים שהעבד עושה לרבו, ומלאכת אוכל נפש דרך האדם לעשות לעצמו, ולא על ידי עבדו [וביאר בזה שהצטוינו ביו"ט לשבות ממלאכת עבודות לזכרון שיצאנו ממצרים מעבדות לחירות, עיי"ש].

ג] והנה הרמב"ן⁴ והמ"מ ביארו לפי דרכם שמה שמצינו שלא כל המלאכות הותרו באוכל נפש, שרק מלאכות שמלישה ואילך הותרו, ולא קצירה דישה וכו', וכן צידה לא הותרה, כל זה מדין תורה הוא שכן המלאכות שקודם לישא מלאכות של טירחא הם, ודרך האדם לעשותם על ידי עבדו.

ד] וכן בתוספות בתחילת מסכת ביצה⁵ כתבו בשם רבי נתנאל מקינון שמלאכות שקודם לישא נאסרו מן התורה, אלא שכתבו שם שמקור הדברים הוא מהדרשות שהובאו בירושלמי [למעט מ"אך" "הוא" לבדו, יעוי"ש⁶] מלאכות שקודם לישא.

ה] וברש"י⁷ כתב שלא הותר מלאכת אוכל נפש רק בדברים שאם יעשה מאתמול יפוג טעמם, ועל כן לא הותר לקצור ולצוד וכו' מעיו"ט, משום שבדברים אלו אין הבדל אם עושה מאתמול או לא.

ו] וברא"ש⁸ פירש שלדעת רש"י מדאורייתא לא הותר מלאכה באוכל נפש, במקום שאין הבדל אם עושה מאתמול או לא⁹, [אלא שתמה מאוד על שיטה זו שרק במכשירי אוכל נפש מצינו נ"מ אם יכל לעשותם מעיו"ט או לא¹⁰].

¹ שמות י"ב ט"ז.

² ויקרא כ"ג ז'.

³ פרק א' מהל' שביבת יו"ט הלכה ד'.

⁴ שם ובמלחמות ריש פרק שלישי של ביצה.

⁵ ג., וכן בתוס' ריש אין צדין.

⁶ ועוד דרשה הובאה בירו' ממה שנשמך "ושמרתם את המצות" ל"אך אשר יאכל..." ללמד שרק במקום שיש חובת שימור במצה [מלישה ואילך] הותרה מלאכת או"נ.

⁷ ריש פרק שלישי של ביצה.

⁸ ביצה פרק ג' סימן א'.

⁹ ואמנם בר"ן שם הסתפק אם כוונת רש"י שכן הדין מדאורייתא, או שרק מדרבנן נאסרו מלאכות שקודם לישא, עיי"ש.

¹⁰ וכן שאר הראשונים שם תמהו מאוד על שיטת רש"י יעוי"ש בתו' ובר"ן וש"ר.

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

[ו] גם התוספות במגילה¹¹ [לפי מה שביאר בדבריהם במהרש"א¹²] נקטו כשיטה זו, שלא הותרה מלאכת אוכל נפש מדאורי, במקום שאין הבדל בטעם האוכל אם נעשה מאתמול, יעויש"ה.

[ז] מאידך התוספות במסכת שבת¹³ בשם ר"י והרמב"ם¹⁴ והרא"ש¹⁵ והטור¹⁶ נקטו שאין האיסור לקצור וכו' ביו"ט מן התורה אלא מדרבנן. [וכתבו טעמים שונים בטעם גזירת חכמים על כך, שברמב"ם כתב שכל דבר שאפשר לעשותו מאתמול גזרו שיעשהו מאתמול כדי שלא ימנע משמחת יו"ט, ומאידך ברא"ש כתב שטעם הדבר הוא כדי שלא יבוא לקצור את כל שדהו כדרך חול¹⁷, עיי"ש, ובראב"ד¹⁸ כתב שהוא כדי שלא יבוא לטרוח ביום קודש].

[ח] והנה אף שכתב הרמב"ם שטעם גזירת חכמים היא כדי שלא יבוא לעשות ביו"ט מה שיכול לעשותו מאתמול, נראה שאין כוונתו¹⁹ שאם תמצא מלאכה אחר לישא שאין בה הפגת טעם תיאסר, אלא שלאחר שגזרו לא פלוג בתקנתם, וכל מה שקודם לישא נאסר בכל אופן, ומה שאחר לישא הותר בכל אופן.

[ט] אולם ברמ"א²⁰ כתב [ע"פ דברי הסמ"ג ומהרי"ל] להחמיר בזה ולאסור בכל מלאכה לעשותה ביו"ט (ללא שינוי) אם יכל לעשותה מאתמול, ולא היה בה הפגת טעם כלל.

ודנו באחרונים²¹, האם כוונתו לחוש לדעת רש"י והתוס' במגילה ולאסור לעשות כן מן התורה, או שכוונתו שמדרבנן הדבר אסור, ולדינא הסיק במשנה ברורה שאין בכך חשש מן התורה, אולם מדרבנן מחמירין בזה.

זמן הדלקת נרות יום טוב

[י] והנה על פי הנ"ל כתב בן הדרישה בהקדמת הדרישה²² בשם אמו שמה שנהגו הנשים להדליק נרות בליל יום טוב אינו כדון, דמכיון שאפשר להדליק את נרות השבת מעיו"ט ואין כאן חסרון והפגת טעם אין היתר לחכות ולהדליקם בליל יום טוב²³, יעויש"ה²⁴.

¹¹ דף ז:

¹² וכן נקט בפירוש דבריהם המשנה ברורה בשער הציון סי' תצ"ה ס"ק י"ב, אולחם בתפארת למשה שם ביאר את דבריהם באופן אחר, שרק היכא דעדיף טפי לעשות מאתמול אסור, עיי"ש.

¹³ דף צ"ה.

¹⁴ פרק א' משביתת יו"ט הלכה ה'.

¹⁵ שם.

¹⁶ ריש סי' תצ"ה.

¹⁷ בפשטות כוונת הרא"ש היא שאם יעשה כן יעבור איסור תורה, שהרי קוצר כדרך חול, אולם בטור הוסיף שימנע אז משמחת יו"ט, וצ"ע.

¹⁸ בהשגותיו על דברי הרמב"ם שם.

¹⁹ יעוי"ש היטב בלשונו שם הל' ו-ח.

²⁰ תצ"ה ב'.

²¹ עיין שער הציון שם ס"ק ה'.

²² נדפס ריש יורה דעה. [ובחלק מההוצאות בריש אבן העזר].

²³ וטעם נוסף כתב בשמה שמכבוד יו"ט שיהי הנר דלוק עם כניסת היו"ט כדרך שכתב הרמב"ם בהל' שבת פרק ל', עיי"ש.

²⁴ חידוש נוסף כתב שם בשמה שביו"ט יש לברך קודם ההדלקה, שהרי מותר להדליק אש ביו"ט, ומה לנו אם תקבל יו"ט בברכתה, וצ"ע דלכא' ב' חידושה סותרים זה את זה, שאם באנו לחוש לרמ"א הרי יש להדליק בדוקא קודם שתקבל יו"ט, וצ"ב.

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

[א] אולם כבר נודע שהמנהג בהרבה מקומות היה שלא כדבריה, והיו מדליקים נרות בליל יום טוב, וצ"ב מדוע לא חששו לטענה זו.

[ב] ויתכן שמכיון שאם תדליק מעיו"ט תצטרך להוסיף יותר שמן בנר אין חובה בכך, שלא נאמרה חומרת הרמ"א במקום פסידא²⁵.

[ג] עוד יש לדון אם חומרת הרמ"א נאמרה במלאכת הבערה, דמצינו בפוסקים²⁶ דבמלאכת הוצאה לא נאמרה חומרת הרמ"א, מכיון שאמרינן בה "מתוך שהותרה לצורך הותרה שלא לצורך" ומחמת שמלאכה גרועה היא²⁷, יתכן שגם בהבערה כן הוא, שגם בה אמרי' מתוך, וגם בה אין טירחא מרובה ואין חשש שימנע משמחת יו"ט²⁸.

[ד] עוד יש לדון דמכיון שאם תדליק ע"כ תצטרך לקבל יו"ט [לדין דנהגי' כבה"ג שהאשה מקבלת שבת בהדלקתה], י"ל דבזה אינה מחויבת²⁹, וממילא אינה צריכה להדליק מבעוד יום, ועדין צ"ע בזה.

²⁵ כעין זה כתב בס' שש"כ [פרק ב' הערה ה'] בשם הגרשז"א שמטעם זה אין חובה להדליק את הגז מעיו"ט.

²⁶ עיין מגן אברהם סי' תצ"ח ס"ק ג' ובמ"ב שם ס"ק י'.

²⁷ עיי"ש במחצית השקל בשם המהרש"ל שזה עיקר טעם ההיתר, ובמ"ב העתיק רק לטעמא דמתוך, וצ"ב א"כ מדוע בבישול מחמרי'.

²⁸ וגם הלא י"א דהבערה הותרה ביו"ט אף שלא לצורך כלל, עיין בתו' ביצה כ"ג בשם הירו'.

²⁹ ואף שמחויבת לפרוש ממלאכה מדין תוספת, יתכן דבקבלה אינה מתחייבת, ובקבלה נאסרת יותר אף בשבותים. [אמנם עיין בה"ל ריש סי' תקכ"ז שהסתפק אם דין זה נאמר גם ביו"ט או רק בשבת].